

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת חקת, תשס"ז
מספר 659מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

השקפת יפתח על כיבוש ארץ סיחון (להפטר פרשת חוקת, שופטים י"א)

במרכז ההפטרה של פרשת חוקת עומד המשא ומתן המדיני שמנהל יפתח עם מלך בני עמון בניסיון אחרון למנוע מלחמה. בעיקרו של המשא והמתן נזכרים האירועים המדיניים והצבאיים המופיעים בפרשה. ננסה לבחון את עמדת יפתח בכל הנוגע לאירועים אלו ואת טיעונו העקרוני. מקובל לראות את הטיעון שמציג יפתח במסגרת מענהו הדיפלומטי למלך בני עמון, כטיעון היסטורי-משפטי, הנשען על העובדה שהישות האתנית שממנה כבשו ישראל את ארצם, לא הייתה עמון ולא מואב. ואומר על כך א' מלמט:

יפתח מבסס את זכותם של בני ישראל על שטח זה על העובדה שאבותיהם כבשוהו מסיחון, מלך האמורי, ולא מעמון וממואב, והוא מוסיף וטוען לחזקת בני ישראל על האזור מכח ישיבתם בו שלוש מאות שנה.¹

הסבר זה לוקה, להערכתנו, בכמה קשיים, ואעמוד כאן בקצרה על אחדים מהם:

1. בדברי יפתח אל מלך בני עמון חסרה התייחסות לאירוע משמעותי התומך בטיעון הנ"ל: מלחמתו של סיחון מלך האמורי בעמי מואב ועמון שבמהלכה כבש חבלי ארץ משתי הממלכות הללו. לאירוע זה, הנזכר בפרשה (במ' כא:כו), נודעת חשיבות רבה בשרטוט התמונה המלאה על נסיבות המעבר של חבל הארץ מרשות בני עמון ומואב לרשות ישראל.²

¹ א' מלמט, **ישראל בתקופת המקרא**, ירושלים 1983, עמ' 121–122. כך פירשו את טיעונו של יפתח גם למשל: ש"א ליונשטאם, ערך "יפתח", **אנצ"מ כרך ג**, ירושלים 1965, טור 749; י' אליצור, **ספר שופטים**, ירושלים תשל"ו, עמ' קכה; וכן: J.D. Martin, *The Book of Judges* (CBC), Cambridge 1975, p. 141.

² פרשנינו חשו בנחיצותו של נתון זה בטיעונו של יפתח, ומשום כך שילבו אותו במסגרת פירושיהם בנקודות שונות של המשא והמתן: במענה הראשון של יפתח, בפס' ט"ו (רד"ק ואברבנאל), בתיאור גבולות הארץ שנכבשה על-ידי ישראל בפס' כא-כב (רי"ק ורלב"ג), או בעת תיאור תגובתם המאופקת של המואבים (רש"י). העובדה שהפרשנים שיבצו את הנתון ההיסטורי הזה במקומות שונים מעידה שהוא הובא על ידם לצורך השלמת הטיעון של יפתח (כפי שכנראה תפסו אותו) ולא כביאור לכתובים.

2. דברי יפתח מוקדשים בעיקר לפירוט המגעים הדיפלומטיים של ישראל במדבר עם מנהיגי הארצות שממזרח לארץ כנען (אדום, מואב והאמורי אך לא עמון),³ ורק מיעוטם עוסק בכיבוש ארץ סיחון, כלומר הוא שם דגש רב יותר על הפעילות המדינית מאשר על הפעילות הצבאית. אם מגמת יפתח להצביע על מעמדו של חבל הארץ ערב הכיבוש הישראלי, העדפת פרופורציות ייצוג אלו אינה ברורה.⁴

3. ההיסק שמעלה יפתח לאחר הצגתו הנרחבת את האירועים ההיסטוריים, נפתח במילה 'ועתה' (פסוק כג),⁵ עם הקביעה התאולוגית שכל עם זוכה למה שהא-ל הוריש לו. השאלה העולה היא, מהו הקשר הלוגי שבין שני הרכיבים בדברי יפתח? כיצד משמש היגד זה כמעין מסקנה העולה מסיכום דבריו הקודמים, שלכאורה נוגעים למעמד המשפטי המוקדם של השטח השנוי במחלוקת?

כדי לנסות ולהשיב על שאלות אלו, מן הראוי לבחון כיוון פרשני אחר למגמתו העיקרית של יפתח במענהו הדיפלומטי.

נראה לי להציע כי על-ידי פירוט נסיבות הכיבוש של עמון ומואב מנסה יפתח להתמקד בממד המוסרי של כיבוש זה, על המשמעות המדינית הנגזרת ממנו.

הוא מצביע על כנות המגעים המדיניים שקיימו ישראל עם סיחון מלך האמורי, במסגרת הקו המדיני העקבי שנקטו. הבקשה לסיחון מלך האמורי שיתן לישראל לעבור בארצו בדרכם לארץ כנען, הייתה השלישית בסדרה של בקשות מדיניות שהופנו לעמי האזור. שתי בקשות זהות הוגשו עוד קודם לכן למלך אדום ולמלך מואב.

יפתח מחדד את ההבדל העקרוני בין תגובתו של סיחון מלך האמורי לבין תגובותיהם של שני המלכים הקודמים (למרות שכולם השיבו בסירוב). הבדל זה מתבטא בשלושה מישורים: בהיקף הסירוב, בטעמו ובעצמתו.

1. שני המלכים התנגדו למעבר בתוך ארצם, אך לא מחו כשישראל התקרבו לגבולם, וסבבו את ארצם ממזרח. סיחון מסרב אף הוא להניח לישראל לעבור בארצו, אך בניגוד לשני המלכים האחרים הוא גם אינו מוכן לאפשר להם לבצע עקיפה דומה. הוא יוצא נגדם למלחמה בעוד שקודמיו רק איימו עליהם על ישראל במלחמה.⁶

2. סירוב שני המלכים הראשונים מוצג כסירוב סתמי ("ולא שמע"; "ולא אבה"), וכנראה נובע מהעדפת אינטרס אחר. סיחון, לעומת זאת, מסרב להם תוך שהוא מטיל בהם דופי של רמאות ("ולא האמין סיחון את ישראל"). הטלת דופי זו היא חמורה, בייחוד על רקע הנסיבות המדיניות. לשני המלכים הראשונים היה מקום לחשוד שעם ישראל אינו מכיר בריבונותם (ועל כן עלול להפר את מילתו ולנצל את המעבר כדי לכבוש את ארצותיהם), אך דווקא למלך האמורי אין כל יסוד לחשד זה, שכן המשא והמתן עם סיחון מתקיים לאחר שישראל כבר הוכיחו את הגינותם; העקיפה הארוכה של ארצות אדום ומואב המחישה עד כמה הם מתאמצים להימנע מלפגוע בריבונותם של העמים האחרים. החשד העמוק וחסר הבסיס מבטא אפוא עוינות קשה כלפי ישראל.

3. על-פי יפתח, שני המלכים הראשונים הגיבו בסירוב מתון, השומר על הנימוס הדיפלומטי הראוי ביחסי עמים, ולישראל התאפשר להישאר במקום חנייתם ("ויבא קדשה. וישלח

³ את העדפת תיאור המגעים עם עמי האזור ולא עם בני עמון כינה י' ליכט כ'תופעה מוזרה'. ראה: י' ליכט, **פירוש על ספר במדבר** [יא-כא], ירושלים תשנ"א, עמ' 119. הוא מציין (שם) כי לתופעה זו הוצעו 'שורה של פתרונות ביקורתיים'. הצעתנו להלן עשויה ליישב אף קושי זה בהסבר הגיוני.

⁴ הכרה עקרונית קדומה בחשיבותם של פרופורציות ייצוג ככלי לחשיפת מסרים במקרא מצויה בספרות חז"ל בבראשית רבה פרשה ס, יב: "אמר ר' אחא יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בנים. פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה, והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרובי המקרא". לשימוש במבחן פרופורציות הייצוג כדי לחשוף מגמות ומסרים בעריכת ספר שופטים ראה, למשל: י' אמית, **ספר שופטים – אמנות העריכה**, ירושלים תשנ"ב, עמ' 61; 82; 136-137; 176.

⁵ על תפיסת דברי יפתח בפס' כג, הפותחים במילה "ועתה" כמסקנה, ראה, למשל: י' קויפמן, **ספר שופטים**, ירושלים 1961; י' אליצור (לעיל הערה 1) בפירושיהם לכתוב.

⁶ על משמעות טענה זו בדברי יפתח עמד כבר הפרשן הקדמון: ר' אהרן אבן חיים, **לב אהרן – ספר שופטים**, ונציה שס"ט, חלק הביאור סוף סימן מד.

ישראל מלאכים... ולא אבה. וישב ישראל בקדש" [טז-יז]. לא כן סיחון; הוא מגיב בחריפות רבה, ומקדים ופותח במלחמה נגד ישראל, מלחמה המאלצת אותם להתגונן. ההתמקדות בתגובתו של סיחון נועדה, להבנתי, לשרת את יפתח, הטוען למוסריותו של המעשה המלחמתי ומצדיק את הכיבוש הישראלי. התגובה הקשה של סיחון כופה על ישראל מלחמה, שבמהלכה הופך קרב המגן ביהץ נגד האמוריים לניצחון המסתיים בכיבוש ארץ האמורי. יפתח מגדיר כיבוש בלתי-מתוכנן זה כ"מתנה מהא-ל".

במענהו הדיפלומטי יפתח דוחה את השימוש במונח 'לקח', שבו מתאר מלך בני עמון את אופן השגת ישראל את הטריטוריה הנידונה. "לא-לקח ישראל" (שם טו) - משיב לו יפתח. הוא מתאר בפירוט רב את השתלשלות העניינים, ומציג את הכיבוש בדרכו שלו: "ויתן ה' א-להי ישראל את סיחון ואת כל עמו ביד ישראל ויכום ויירש ישראל את כל ארץ האמורי וישב הארץ ההיא" (שם כא).

העיקרון המצדיק כיבוש ארץ בנסיבות שכאלו, מטעים יפתח, הוא אוניברסלי, כפי שהוא מדגים זאת בהתייחסו (בפסוק כד) לכיבוש מקביל של מלך בני עמון בנסיבות דומות. השימוש של יפתח במושגים 'הורשה'- 'ירושה', כשהראשון (פס' כג) מתייחס לעם שנגדו נלחמים והשני (פס' כד) לארץ שאותה כובשים, נועד להסביר את הקשר הפנימי שבין שני המרכיבים של הכיבוש.

הכיבוש הישראלי של ארץ סיחון הוא תוצאה של הורשת (=השמדה או גירוש) האמורי, שבאה בסיומה של מלחמת מגן. את הענקת הניצחון על האמורי לישראל מציג יפתח כמתנה מה'. הנסיבות שבהן הושג הניצחון על האמורי מעניקות לישראל מעמד כיוורש הלגיטימי של ארץ זו. מתוך הכרה פנימית מלאה בזכותו המוסרית של עם ישראל לשבת בארץ הגלעד, יפתח מפנה את האצבע המאשימה חזרה למלך בני עמון, ואומר לו: "ואנכי לא חטאתי לך ואתה ע'שה אתי רעה להלחם בי" (שם כז). הכרה זו היא גם הרקע להצהרתו הבוטחת, המסיימת את המענה הדיפלומטי, שאת תוצאות המערכה הזו בין הצדדים יש לראות כהכרעה של ה', אדון העולם, אשר "יצב גבלת עמים" (דב' לב:ח) בסכסוך הטריטוריאלי.

עדי בלכר

דוקטורנט במחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע